

Modernien puolueiden kertomukset

Kokoomuslaisten ja sosialidemokraattien puoluekäsitykset

1960-1970-luvuilla kertomusnäkökulmasta

RAULI MICKELSSON

ABSTRACT

The political conceptions of the National Coalition Party (conservatives) and the Social Democratic Party in Finland in 1960-1970 with the manner of narrating stories.

In this article I study the stories of the Coalition Party and the Social Democratic Party in Finland. The subject matter of my study was published in papers during the years 1965-1978 mainly reaching the party members. I see a party as a construction of conceptions that is reflected in immanent discourse. I have divided the stories into two groups, goal stories and achievement stories. The politicization goal stories appeared during the years 1965-1972 and the politicking achievement stories appeared during the years 1973-1978. At the beginning of the period of study planning and rationality were put on the agenda. At the end of period planning and rationality united the political ideology of all the political parties. The period ended with the questioning of the arguments of planning, reason and development.

Tarkastelen tässä artikkelissa niitä jatkuvuuksia ja katkoksia, joilla Kansallisen Kokoomuksen ja Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen jäsenet ovat määritelleet puolueitaan pääasiassa jäsenille leviävissä lehdissä¹ vuosina 1965-1978. Lehtien tarkastelun lisäksi olen täydentänyt analyysiani kirjoilla ja muulla materiaalilla, joihin jäsenlehdissä viitataan. Artikkelissa tarkastellaan kertomusten näkökulmasta, miten puolueita on ko. ajanjaksona le-

gitimoitu, uusinnettu ja/tai muutettu. Useimmiten kertomus esiintyy fragmentteina eri jutuissa. Käsitteiden samanlainen ymmärtäminen ja samankaltainen käyttö merkinnee, että jäsenistö koee niiden viittaavan johonkin yhtenäiseen kertomukseen.

Tarkasteluajanjakson lähtövuoden olen ottanut Martti Siisiäiseltä (1990). Hänen mukaansa vuonna 1965 alkoi "hullujen vuosien" kausi. Tällöin alkoi koko Suomea – eikä vähiten puoluejärjestelmää – vavisuttanut vasemmistoradikalismi ja nuorisoliikehdintä. Suuret ikäluokat integroituivat puolueisiin ja toivat esille omat preferenssinsä ja agendansa. Myös puoluejärjestöjen määrä kasvoi voimakkaasti. (Siisiäinen 1990, 180-191).

Vuosina 1965-1978 puoluetointaan tulivat mukaan keskeisimpien puolueiden nykyiset johtajat ja keskeisin osa nykyisestä jäsenistöstä (Borg Sami 1989; Sundberg 1996, 88, 115-118). Nämä johtajat ja jäsenistö siis sekä sosialistuivat silloisiin puoluekäsityksiin että

¹Kokoomuksen Nykypäivä on tarkasteluajanjaksona ilmestynyt vuosittain noin kaksikymmentä kertaa ja sosialidemokraattinen Sosialistinen Aikakauslehti vaihtelevasti 4-12 kertaa vuodessa. Nykypäivää lähetettiin veloituksetta puolueen jäsenille. Sosialistinen Aikakauslehti oli tilauspohjainen. Vuonna 1976 alkoi ilmestyä SDP:n jäsenille veloituksetta lähetettävä Sosialidemokraatit-lehti. Lehti ilmestyi vuonna 1976 kaksi kertaa ja sen jälkeen neljä kertaa vuodessa. Kokonaisuudessaan tutkimusmateriaalini käsitti 184 Nykypäivän, 88 Sosialistisen Aikakauslehden ja 15 Sosialidemokraatit-lehden juttua.

loivat omia käsityksiään puolueista. Voidaan olettaa, että näistä käsitysten luomista näkökulmista he edelleenkin ymmärtävät puolue-toiminnan. Tarkasteluajanjakson takaraja – vuosi 1978 – on määrittynyt tutkimusaineistosta. Silloin “modernistinen” tapa määrittellä puoluetta tuli yhä harvinaisemmaksi. Tätä katkosta esittelen artikkelin lopussa.

Puolueet käsitteiden rakenteellistumina

Artikkelin lähtökohtana on ymmärtää puolue käsitteiden rakenteellistumana, joka reflektoi immanentin diskurssin kanssa. Poliitiikka on tämän käsityksen mukaan kielen varassa julkisella kentällä tapahtuvaa toimintaa, jonka referenssi on kielessä itsessään. (Palonen 1993a; Alker ja Sylvan 1994).

Poliitiikan julkinen kenttä on syntynyt, kun kansanliikkeet ja puolueet (tai kansanliikkeenä syntyneet puolueet) ovat politisoineet jonkin asiakysymyksen, esimerkiksi kansallisuuden, kielen, työväenkysymyksen ja/tai ympäristön sekä ryhtyneet politikoimaan sillä. Kari Palosen määrittelemällä politisointitermillä ymmärretään vanhan näkökulman kiistämistä ja uuden tuomista tilalle. Hänen toinen terminsä politikointi on poliitiikan toimijoiden välistä kamppailua poliitiikan kentällä olevista asiakysymyksistä. Kolmas polit-termi, jota käytän tässä artikkelissa on *policy*. Käsitteellä tarkoitetaan yhden yhteisen poliittisen linjan valitsemista joidenkin ennaltamääriteltujen vaihtoehtojen joukosta (Palonen-Summa 1996, 11-13; ks. myös von Beyme 1985, 22-25).

Pääasialliset metodologiset lähtökohdat olen ottanut Hayward S. Alkerilta ja David Sylvanilta, joiden lisäksi käytän Kenneth Burken metodologisia ideoita ja Palosen yllämainittua käsiteanalyysia polit-sanastosta. Alkerin ja Sylvanin mukaan “(d)iskurssi on sosio-kulttuurinen tausta, jota kuuntelijat tai lukijat käyttävät kootessaan verbaalisia tuotteita (yleensä narratiivisiksi) teksteiksi” (Alker ja Sylvan 1994, 13). Retoriikan tutkimus puolestaan tarkastelee tekstuaalisia tuotteita tekoina, jotka muuttavat tarkoituksellisesti maailmaa. Tekstuaalisten tuotteiden aikaansaamiseksi on tarpeellista tehdä valintoja. (Summa 1989, 99).

Koska ymmärrän sosiaalisen todellisuuden

rakenteellistuvan toiminnan ja rakenteen jatkuvan vuorovaikutuksen kautta (Bhaskar 1989, 3), käytän sekä diskurssianalyysin että retoriikan käsitteitä; kuvaan diskurssikäsitteellä rakennetta ja retoriikalla toimintaa. Mielenkiinnon kohteenani on tutkia diskurssia, joka oli 1960-1970-lukujen puolueretoriikan taustalla.

Teksti konstituoii niin yksilön kuin poliittisen yhteisön. Esimerkiksi puolueiden jäsenlehdet ovat osana sekä konstituoimassa että legitimoimassa kokoomusta ja sosialidemokraatteja puolueina. Alkerin ja Sylvanin käsityksen mukaan poliittinen yhteisö konstituoituu tiettyjen yhteisymmärrysten ja tiettyjen erojen kautta (Alker ja Sylvan 1994, 11).

Haen sekä yhtäläisyyksiä ja eroja että katkoksia ja jatkuvuuksia tavoista, joilla puolueet mainittuna aikana konstituoivat ja legitimoivat toimintaansa kertomusten näkökulmasta. Kertomus on sellainen verbaalinen tuote, jossa on vähintään kolme toisiinsa liittyvää tapahtumaa. Ensimmäinen ja toinen ovat jonkin asiantilan toteavia ja kolmas aktiivinen. Kolmas tapahtuma on ensimmäisen tapahtuman muuntunut muoto. Kertomus on loogis-kronologinen tapahtumaketju, jolle on luonteenomaista ajallinen ulottuvuus. (Alasuutari 1994, 107).

Kertomuksen esittäminen on mitä poliittisin teko, koska kertomuksen sisältö, muoto ja painotukset ovat sen kertojan valittavissa. Oleellista kertomuksen poliittisuuden kannalta on, mitä subjektivoidaan ja desubjektivoidaan ja toisaalta mitä politisoidaan ja depolitisoidaan. Depolitisointi on eräs politisoinnin muoto, strategia, jolla tietty asia reifikoidaan ja tavallaan poistetaan politiikan agendalta. Tämän tyyppiset kertomukset ovat siis välttämättömyyksiä luomista ja uusintamista (Alker ja Sylvan 1994; Palonen 1993b, 133). Toisaalta kertomuksen luominen (muuttaminen) voidaan ymmärtää politisoinniksi. Sen avulla voidaan kiistää vanhojen kertomusten legitimitetti ja politisoida jokin ennalta depoliittinen asiakysymys. On huomioitava, että uudessakin kertomuksessa on välttämättömyysretoriikan eli depolitisoinnin aineksia. Näkemyseni mukaan katkoksissa tapahtuu politisointia, jatkumojen aikana uusinnetaan kertomuksia. Näin kertomuksilla politikoidaan tarkoituksena konsti-

tuoida ja legitimoida puolueita.

Kaikenlaisista teksteistä (esim. tieteellisistä, poliittisista ja fiktionaalisista) on kertomuspinnan alta löydettävissä ”syvätaaso”, jonka juonirakennelma muistuttaa jonkin aiemmin esitetyn kertomuksen juonirakennetta. Se on ikäänkuin jäljennetty uutta käyttöä varten. Esimerkiksi Persianlahden sodan retoriikka saattaa juonirakenteeltaan muistuttaa vanhan venäläisen kansansadun juonta. Hegelin ja Marxin teosten juonirakennelma on saanut hyvin paljon vaikutteita kristillisestä kertomusperinteestä. (Alker 1996, 104-114; Kuusisto 1996, 271-275).

Kertomuksen syvätaaso on alkerilaisittain katsoen (tausta)diskurssia, jonka päälle pinta-taaso eli varsinainen kertomus rakennetaan (Alker 1996, 105-110). En kuitenkaan oleta, että on olemassa joitakin ”universaaleja” ja ”essentiaalisia” kertomusstruktuureja, vaan eri kertomusten juonirakenteet rakenteistuvat muun diskurssin lailla historiallisesti. Historiallisesti konstruoitunut merkitysrakennelma (mukaan lukien juonirakenteet) antaa puitteet yhteiskunnalliselle toiminnalle, mutta toisaalta mahdollistaa jatkuvasti muuttuvalla rakenteistumisellaan kontingenssin (esim. Patomäki 1991, 52-59). Roy Bhaskarin mukaan sosiaalista maailmaa muutetaan tai uusinnetaan päivittäin. Muutoksen ja uusintamisen lähtökohtana ovat historiallisesti kehittyneet rakenteet. (Bhaskar 1989, 4). Koska tämän artikkelin tarkoituksena ei ole verrata jotain ”peruskertomusten juonirakennelmaa” puolueiden kertomuksiin vaan etsiä yhtäläisyyksiä ja eroja puolueita konstituovista ja legitimoivista kertomuksista, tutkimusotteeni on induktiivinen, tutkimusmateriaalista lähtevä.

Artikkelin jännite on kahden huomion välillä: i) kollektiivisubjektin identifioinnissa (konstituoinnissa ja legitimoinnissa) on keskeistä erottaa muista ja tehdä omasta ryhmästä ainutkertainen (Neumann 1995, 5-14), mutta toisaalta ii) olemassa oleva taustadiskurssi asettaa rajat, joissa yleensä voidaan identifiointia tehdä (Alker-Sylvan 1994). Vaikka oman ryhmän identifiointi pyrkii erityisyyteen, uskon löytäväni jotakin yhteistä kokoomuslaisten ja sosialidemokraattien kertomusten tavassa hahmottaa puolueensa vuosina 1965-1978.

Keskeisimmät kertomukset olen etsinyt tutkimusaineistosta OCP-tekstintulkintaohjelman avulla. Aluksi laadin tietokonemuotoon saate-tusta tutkimusaineistosta sanalistat, joissa näkyivät kunkin sanan frekvenssit. Jatkokäsittelyä varten valitsemieni sanojen kriteereinä olivat käsitteiden yleisyys, relevanttius ja hajonta eri juttujen kesken. Tämän jälkeen jaoin sanat alustavasti ”politiikan tila- ja aikaulottuvuuksiin” ja nämä puolestaan yhteensä seitsemään eri alaluokkaan. Etsin sanoille esiintymiskontekstit ja analysoin niitä ja niiden merkityksiä. Aikaulottuvuuteen sijoittuvia kertomuksia indikoivat termit jaoin kahteen luokkaan. Nämä kategoriat kuvaavat joko ”tavoitteita” tai ”saavutuksia”.

Puoluetta voi siis konstituoida ja legitimoida sekä tila- että aikaulottuvuutta kuvaavilla määrittelyillä. Tilaulottuvuus on historianon. Se määrittelee, millainen puolue sinänsä on. Esimerkiksi arvot koetaan pysyviksi elementteiksi. Tällainen määrittely ei ole kertomusnomaisista, koska se ei sisällä aikaulottuvuutta. Aikaulottuvuudella määritellään joko mihin puolue pyrkii tai mitä puolue on saavuttanut. Olen jakanut kertomusten tarkastelun ”tavoite- ja saavutuskertomuksiin”. Puolueen konstituoinnissa ja legitimoinnissa näillä kertomuksilla on eri funktiot. Paloslaisilla käsitteillä analysoitaessa tavoitekertomukset liittyvät poliittisen tilan valloittamiseen ja vanhojen välttämättömyyksien kyseenalaistamiseen, kun saavutuskertomukset pyrkivät legitimoimaan (ja konstituimaan) puoluetta menneisyyteen ja nykyhetkeen vedoten. Ensimmäisessä tapauksessa harjoitetaan ensisijaisesti politisointi-retoriikkaa ja jälkimmäisessä politikointi- ja policy-retoriikkaa. (Palonen 1993a, 6-16).

1960- ja 1970-lukujen tavoitekertomukset olivat pitkälle meneviä, radikaaleja ja mahdollisimman laajaa yhteiskunnallista kokonaisuutta käsittäviä. Niissä esitettiin jokin vaihtoehtoinen yhteiskuntajärjestelmä olemassaolevan tilalle kuten esimerkiksi sosialismi tai sosiaalinen valintatalous. Saavutuskertomukset voidaan jakaa ajallisesti. Toisin sanoen voidaan arvioida, miten pitkälle niiden aikaperspektiivi ulottuu.

Saavutuskertomuksia voidaan jakaa myös tarkastelemalla, onko niiden subjekti koko

puolueyhteisö vai yksilö. Kollektiivisissa saavutuskertomuksissa ymmärretään toiminnan subjektiksi koko puolueyhteisö tai vielä laajemmin esimerkiksi työväenluokka tai kansalaiset. Käsittelemässäni yksilökertomuksissa, joita nimitän perustaja-seuraajakertomuksiksi, subjekteina ovat puoluejohtajat. Koska perustaja-seuraajakertomukset olivat yleisempiä kuin kollektiiviset saavutuskertomukset, keskityn tässä artikkelissa ensinmainittujen arviointiin.

Kuten aiemmin mainitsin, kertomukset esiintyvät useimmiten fragmentteina. Olen näiden viittausten perusteella pyrkinyt löytämään analyysiin tyypilliset kertomukset. Tutkin niitä kolmen kysymyksen avulla:

1. Mitä välttämättömyksiä kertomus asetti, tai mitä mahdollisuuksia se antoi puolueen toiminnalle?

2. Mikä oli kertomuksen käsitys tulevaisuudesta ja menneisyydestä?

3. Miten kertomuksen subjekti identifioi itsensä ja suhteensa muihin?

Kysymykset ovat osittain päällekkäisiä ja siten toisiaan täydentäviä. Ne on konstruoitu sekä edellä esitetyistä käsiteanalyttisistä ja metodologisista havainnoista että modernin kulttuurin ja edistysmyytin pohdinnoista. Näiden mukaan moderni ajattelu- ja toimintatapa perustaa olemassaolonsa universaaliin tieteseen, lineaarisen kasvun ihanteeseen ja selvästi määriteltävään subjektiin. (Tamminen 1994, 38; von Wright 1989; Harvey 1989, 10-38). Ensimmäisen kysymyksen ratkaisemiseksi käytän erityisesti Kenneth Burken käsitettä ”jumalatermi”. Se on tyhjentävä termi, jota voidaan käyttää kaiken muun selityksenä. Termin nimi tulee kristinuskosta, jonka mukaan jumala on kaiken olemassaolevan selitys. (Burke 1945, 91-117; Summa 1996, 60).

Välttämättömyys/mahdollisuus-ulottuvuudella pyrin selvittämään, mitä asioita puolueet tarkasteluajanjaksona politisoivat/depolitisoivat. Toisessa kysymyksessä käytän apunani mm. Tapio Tammisen mallinnuksia ja Georg Henrik von Wrightin havaintoja edistysmyytistä. Kolmanteen kysymyksen haen vastausta Kenneth Burken ”identifikaation” käsitteen avulla. Lisäksi käytän Alkerin ja Sylvanin käsitteistöä subjektifioinnista ja

desubjektifioinnista.

Tavoitekertomukset

1960-1970-luvuilla esitettiin kosolti erilaisia talousjärjestelmävaihtoehtoja. Vuonna 1957 hyväksytyssä kokoomuksen yleisohjelmassa käsiteltiin sekä kansankapitalismia että sosiaalista markkinataloutta. Nämä yhteiskuntajärjestelmämallit perustuivat pitkälti Saksan liittotasavallan kristillisdemokraattien kokemuksiin ja heidän vahvan miehensä Ludwig Erhardin ajatuksiin (Borg 1965, 101-102). 1970-luvun alussa syntyneet sosiaalisen valintatalouden ja porvarismin aatteet menivät pidemmälle kuin sosiaalinen markkinatalous. Pekka Suvanto (1994, 315-316) pitää tätä askeleena vasempaan, esitettiin sosiaalisessa markkinataloudessa jopa suoranaista kapitalismin kritiikkiä. Erhardin lisäksi sosiaalisen valintatalouden opissa on vaikutteita Keynesiltä, Popperilta ja Dahrendorfilta.

Vaikka Jussi Tanskanen esitti hylättäväksi ”sosiaalisen markkinatalouden ja kansankapitalismin pilven takaiset utopiat”, oli hänen kirjoituksensa ”Konservatismi 1960-luvulla” (*Nyky päivä* 2/65) tyypillinen ja edustava esimerkiksi 1960-luvulla kokoomuksessa vallinneesta puolueäärityksestä. Täydennän analyysia muilla *Nyky päivän* kirjoituksilla. Juha Vikatmaan *Nyky päivässä* 9/72 julkaistu esitelmäreferaatti ”Uusi peruste talouspolitiikalle - sosiaalinen valintatalous” oli tuon yhteiskuntajärjestelmämuodon ensimmäisiä esittelyjä. Täydennän sosiaalisen valintatalouden analyysia Juha Vikatmaan painetulla (1974) esitelmällä, jonka nimi on ”Porvarillisen ideologian suunta”.

Sosialidemokraattien 1960-luvun tavoitekertomukset oli jaettavissa kahteen linjaan. Bernsteinilainen sosialidemokratia katsoi, että tuotantovälineet oli siirrettävä yhteiskunnan omistukseen, *jos* se oli sosialidemokraattisten arvojen toteuttamisen kannalta välttämätöntä, kun taas marxilaiset sosialidemokraatit ymmärsivät, että tuotantovälineet oli siirrettävä yhteiskunnan omistukseen, *koska* se oli välttämätöntä sosialidemokraattisten arvojen toteuttamisen kannalta. (Sundman 1977, 20). Demokraattinen sosialismi ja sosialismi -käsitteiden käyttö ilmentää tuota eroa. Marxilaiset

puhuivat vain “sosialismista”, kun bernsteinilaiset puhuivat “demokraattisesta sosialismista” tai “kansanvallan laajentamisesta”.

Bernsteinilaisen sosialidemokratian tyypillisenä tapauksena analysoin Olavi Jäminkin *Sosialistisessa Aikakauslehdessä* 8/65 julkaistua kirjoitusta nimeltään “Demokraattisen sosialismin olemuksesta”. Täydennän analyysia muilla Jäminkin ajattelutapaa sivuavilla kirjoituksilla. Marxilaista sosialidemokratiaa edustaa Folke Sundmanin kirjoitus “Pyydetty mielipide mitä mätää SDP:ssä” (*SA* 9/72). Lisäksi täydennän analyysia Pälkäneen liikkeen Pälkäneen ja Karjaan kokousten julkilausumilla (vuosilta 1969 ja 1970) ja Sosialidemokraattisen Nuorison Keskusliiton (SNK) julkaisemalla vihkosella “Lähtökohtia keskustelulle työväenliikkeen poliittisesta strategiasta” (1975).

Etenen käsittelyssä kysymys kerrallaan. Aluksi käsittelen puolueiden tulevaisuuskertomusten välttämättömyyksiä ja mahdollisuuksia, sitten kertomusten käsitystä menneisyydestä, nykyisyydestä ja tulevaisuudesta ja lopuksi kertomusten subjektien identifiointia.

Kokoomuslaisten välttämättömyydet ja mahdollisuudet

Jussi Tanskanen kartoitti kirjoituksessaan (*NP* 2/65) “Konservatismi 1960-luvulla” konservatismiin välttämättömyyksiä ja mahdollisuuksia seuraavasti:

”Uusi konservatismi katsoo yhteiskuntamme jatkuvasti lepäävän murtumattomien peruspylväitensä varassa. Näitä ovat yksilön vapaus, yksityisen aloitetoiminnan ja yrittäjätoiminnan vapaus. Yksityinen aloite on yhteiskuntamme perusidea. Sen turvaaminen on välttämätöntä: vahvimmat ja laajimman taloudellisen toiminnan aloitteet ja ideat voivat tulla vain yksityiseltä sektorilta.

Uusi konservatismi asettaa ensi sijalle käytännön, kehityksen ja järjen: se ei vasemiston tavoin yritä soveltaa 1800-luvun olojen tai vielä vanhempien utopioiden mukaisia teorioita käytäntöön aikana, jonka kehitysvaiheeseen ne eivät vähääkään sovellu.” (*NP* 2/65)

Konservatismiin määrittelyissä oli tyypillistä puhua “muuttumattomista peruspylväistä”, “ihmisen perusluonteesta”, “machiavellismista” tai suomalaisessa keskustelussa “kodista, uskonnosta ja isänmaasta”. Seikko Eskola ilmaisi konservatismiin perusolemuksen näin: “Nykyajan ihminen on kääpiö, joka seisoo jättiläisen harteilla”. Tämä jättiläinen on menneisyys ja kokemus, jolle konservatismi perustuu (*NP* 18-19/76). Tietyt menneisyyteen perustuvat arvot olivat siis konservatistisen ajattelun välttämättömyys, joihin Tanskanenkin ajatuksensa perusti. Muita konservatistisia jumalatermejä olivat Tanskanen käyttämät “käytäntö ja järki” sekä varsin usein konservatiivien teksteissä esiin noussut “realiteetti”. Kokoomuslaiset jakoivat korostaa, että “realiteeteille perustuvalle ulkopoliitikalle” pohjan luonut J.K.Paasikivi oli kokoomuslainen. Paasikiviläinen patriottinen ja patriarkaalinen konservatistinen ajattelutapa sai huomiota ja kannattajia *Nykypäivässä*.

Tanskanen ei konservatismissaan edustanut äärimmäisintä laitaa. Hänen kirjoituksessaan oli jo esimakua niistä argumenteista ja ennen kaikkea käsitteistä, joita kokoomuslaisia konservatiiveja vastaan nousseet nuoret (ja myöhemmin “remonttimiehet”) käyttivät. Puhuminen yksilöstä ennusti uusia tuulia, mutta varsinkin myönteinen suhtautuminen tieteseen ja teknologiaan oli välttämättömyys-mahdollisuuskenttä, jota uudet sukupolvet käyttivät manifestoidessaan omia asiakysymyksiään.

Georg Henrik von Wright jakaa modernin edistyksen idean kahteen päähaaraan, joiden historiallinen alkuperä on osittain erilainen. “Toinen on ajatus edityksestä tiedon kasaantumisen ja tieteen ja teknologian edistymisen tuloksena. Toinen yhdistää edistyksen ihmisen ja yhteiskuntajärjestelmän täydellistymiseen”. von Wright puhuu myös, että edistyksen idea on kvantifikoitunut ja reifikoitunut. Näin alunperin arvomääreestä yritetään saada mitattavaa ja itsestäänselvää. (von Wright 1989, 21).

Tanskanen jutussa edistys oli peräisin enemmän ensinmainitusta kuin jälkimmäisestä syystä. Tieteen ja teknologian kehittyminen nähtiin väistämättöminä. Tätä ei 1960-1970-lukujen teksteissä juurikaan kielletty ja näin ollen ne asettivat välttämättömyyksiä politiikalle. Sekä sosialidemokraatit että kokoo-

muslaiset uskoivat tieteen ja teknologian kehittyvän itsestään ja omalakisesti, sen sijaan taloutta voitiin kirjoitusten mukaan hallita ja ohjailta.

Sosiaalinen valintatalous ja siihen liitetty porvarismi kielsivät eksplisiittisesti talousjärjestelmiin sisältyvät lainalaisuudet. Näin Juha Vikatmaa *Nykypäivässä* 9/72 julkaistussa esitelmäreferaatissaan:

"Talousjärjestelmät eivät ole mitään annettuja vaihtoehtoja, jotka on joko otettava tai jätettävä. Talousjärjestelmät ovat ratkaisevalta osalta ihmisten keksimiä rakennelmia ja sellaisina myös ihmisten itsensä kritisoidavissa ja muutettavissa."

Vikatmaa piti sosiaalisen valintatalouden perustana eettistä ja moraalista normistoa, ennenkaikkea yksilöllisyyden lisäämistä ja tasa-arvoa. Vuonna 1974 julkaistussa Vikatmaan esitelmässä talous sai palstatilaa suurinpiirtein yhtä paljon kuin koulutuspolitiikka, eikä sen välttämättömyysluonnetta korostettu; päinvastoin talouspolitiikan harjoittaminenkin koettiin tahdon ja siis politiikan asiaksi. Vikatmaa siteerasi tuolloista kokoomusnuorten oppi-isää Karl R. Popperia: "Tulevaisuus riippuu meistä itsestämme, emmekä me ole riippuvaisia mistään historiallisesta välttämättömyydestä" (Vikatmaa 1974, 10). Voidaan päätellä, että Vikatmaan tekstit operoivat enemmän mahdollisuuksilla kuin välttämättömyyksillä. Ne esimerkiksi politisoivat talouden, eikä Vikatmaa pitänyt kansallisvaltiota välttämättä pysyvänä.

Kuitenkin sekä Vikatmaan vuonna 1972 *Nykypäivässä* julkaistussa esitelmäreferaatissa että samana vuonna Weijo Pitkäsen kirjoittamassa jutussa "Poliittinen ohjelma ei ole koskaan valmis" (NP 6/72) oli nähtävissä, että talous hahmotettiin jonkinlaisena "edustavana anekdoottina". Tämä Kenneth Burken termi kuvaa, kuinka sanaston valinnalla voidaan vaikuttaa, miten asia (ja tässä tapauksessa kertomus) jäsennetään (Burke 1945, 59-61). Poliittikkaa ja puolue toimintaa ajateltiin ikään kuin taloudellisen toiminnan kautta. Jo talousjärjestelmän nimi, "sosiaalinen valintatalous", oli varsin metaforistinen, sen jälkiosa viittasi ostoksilla käyntiin, valintamyymälään ja "valinnan vapauteen markkinoilla". Myös Weijo Pitkänen viittasi kaupassakäynnin tapahtumaan

tuodessaan esille tätä kokoomuksen ohjelma-toimikunnan käyttämää uutta termiä:

"Aikaisemmin yksiarvoisen sosialistisen talousjärjestelmän vastapainoksi omasta järjestelmästämmme (tulee) käyttää nimitystä sosiaalinen valintatalous. Valintojahan joutuvat tekemään sekä kuluttajat että tuottajat – ja valintojen moniarvoisuudesta yksilöllisyydessähän on kysymys." (NP 6/72)

Sosialidemokraattien välttämättömyydet ja mahdollisuudet

Myös vasemmistolaiset pitivät taloutta välttämättömyytenä ja jumalatermin kaltaisena aksiomaattina. Varsinkin 1960-1970-lukujen marxilaisperäistä retoriikkaa hallitsi talouden välttämättömyyspuhe. Talouden kasvun ja pääomien keskittymisen lisäksi korostettiin tieteen ja teknologian automaattista kehitystä. Sitä ei kyseenalaistettu kuin vasta jakson loppupuolella Rooman klubin ennustusten tullessa yhä laajempaan tietoisuuteen.

Tulkittaessa äärimmäisesti Marxin teorioita kapitalismin kehitys vie vääjäämättömästi kohti sosialismia. Tällaisen determinismin ensimmäinen liikuttaja on lainmukainen teollisuuden ja teknologian kehitys, joka tekee uuden yhteiskuntamuodon välttämättömäksi. Suomen sosialidemokraatteihin suuresti vaikuttanut Karl Kautsky on ko. deterministisen Marxin tulkinnan oppi-isä. Kautskylaisessa ajattelussa aatteet ovat vain yhteiskunnallisen edistyksen välittäjiä (Kautsky 1974, 124-125, 151). Tällaisen puoluekäsityksen nimittämistä "messianistiseksi" puoltaa, että lainmukaisen kehityksen toteuttajana (messiaana) oli työväenluokka (Kautsky 1974, 240; Alker 1996; Tamminen 1994).

Johdonmukaisesti voisi olettaa, että jos kehitys on ennalta määrättyä, ei ole mitään syytä vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin ja toimia puolueessa. Toisin kuitenkin on: juuri deterministiset kertomukset universaalista totuudesta ja lineaarisesta kehityksestä kohti parempaa tulevaisuutta ovat olleet joukko- puolueiden innoittajia. 1960- ja 1970-lukujen sosialidemokraattien aatekeskustelu oli jo päässyt irti äärimmäisestä kautskylaisesta välttämättömyysajattelusta, joka varsinkin vuosi-

sadan alussa kristinuskon kaltaisella “pelastuskertomuksella” nosti työväenliikkeestä hyvin nopeasti joukkoliikkeen (Ehrnrooth 1992, 129-131, 376-403).

Esitellessään “demokraattista sosialismia” (SA 8/65) Olavi Jäminki ei puhunut vääjäämättömästi kulkevasta kehityksestä kohti vapautusta, vaan demokraattisen sosialismin mahdollisuudesta viedä kehitystä myönteiseen suuntaan. Talous ei ollut Jäminkin jumalatermi, mutta tiede ja teknologia olivat lähellä sitä. Jäminkin mukaan sosialidemokratia perusti uskomuksensa tieteseen, joka oli mahdollistanut autot ja lentokoneet, eikä “teologiaan”, joka hämärtää todellisuudentajua. Jäminki vakuutti, että tiede todennäköisesti pystyy ratkaisemaan yhteiskunnalliset ongelmat. Se, mitä tiede tarkkaan ottaen oli, Jäminki ei täsmentänyt. Päälimmäiseksi tulkinnaksi jää olettaus, että Jäminki ymmärsi tieteen positivistisena ja universaalina. Tiede ei ole ollut kuitenkaan kaikkivoipa. Jäminki varoitti tilanteesta, jossa sosialismi kutistuisi “tekniikan palvonnaksi” ja tunnusti, että myös uskonnossa oli hyviä ominaisuuksia kuten Jeesuksen vuorisaarna.

Nopea teollistuminen ja huima teknologinen kehitys näkyivät erittäin keskeisesti puoluediskurssissa. Tekniikan metaforia käytettiin paljon, mm. tehokkuus, käynnistäminen ja koneisto olivat hyvin suosittuja yhteiskuntaa ja puoluetta kuvaavia sanoja. Tekniikan kehitys nähtiin myös velvoittavana. SDP:n puoluesihteerin Erkki Raatikainen vaati asenteiden tarkistamista *Sosialistisen Aikakauslehden* 2/67 pääkirjoituksessa tekniikan ja talouden edistyksen vaatimalle tasolle. Sen lisäksi, että tekniikan ja talouden muutos nähtiin lähtökohtana muille muutoksille, oli myös niiden sanasto edustava anekdootti, jonka avulla tietynlaisesta politiikasta tehtiin välttämättömyys eli depolitisoitiin se. Raatikainen käytti teknologian kehityskertomuksen käsitteitä puhuessaan yhteiskunnan kehittämisestä:

”Ruotsissa on käytössä käsite yhteiskuntarationalisointi, joka tarkoittaa sitä, että on tehtävä perusteellisia muutoksia koko yhteiskunnan rakenteeseen, jotta kehitys ei pysähtyisi vanhentuneen koneiston toimintahäiriöihin, vaan tieteen ja tekniikan edistyksen mukanaan tuomat mahdollisuudet

voitaisiin käyttää hyväksi ilman sisäistä kitkaa. Tuontapainen yhteiskuntarationalisointi on myös meillä sangen välttämätön.”

Folke Sundman oli “marxilaisten sosialidemokraattien” keskeisimpiä suomalaisia teoreetikkoja. Sundmanin mukaan talous oli kehittymässä uskapitalistiseen vaiheeseen, joka merkitsi tuotannon ja taloudellisen vallan keskittymistä, kaupungistumista, alueellisten eriarvoisuuksien kärjistymistä ja uusien osakulttuurien syntymistä. Sundman kritisoi erityisesti sitä, miksi SDP ei ollut reagoinut uskapitalismin aiheuttamiin muutoksiin, vaan oli kehittämässä puolueesta enemmän vaaliorganisaatiota kuin marxilaista joukkopuoluetta. Sundmanin mielestä SDP:n tuli ensiksi suorittaa marxilainen analyysi kapitalismin ajankohtaisista muutoksista ja toiseksi kehittää kokonaisvaltainen sosialistinen reformistrategia. Tämän tarkoituksena oli työväenluokan taisteluaseman parantaminen sosialismin puolesta käytävässä taistelussa. Sundman vaati:

”On kyettävä osoittamaan, miten vaatimukset paremmista asunto-oloista, turvallisuudesta ja viihtyisyydestä työpaikoilla jne. viime kädessä edellyttävät yhteiskunnan perusrakenteen muuttamista sosialistiseksi.”

Sundmanin kirjoituksessa ainakin talous osoittautui välttämättömyydeksi, mutta toisaalta puolueelle annettiin joitakin vapausasteita, koska se ei automaattisesti käyttäytynyt lainalaisuuksien osoittamalla tavalla. Omasta linjastaan, “vasemmistolaisesta ja marxilaisesta sosialidemokratiasta”, Sundman puhui sensijaan kansainvälisenä “ilmiönä”, jonka synnyn taustalla oli vaatimus sosialidemokraattisten puolueiden virallisten linjojen muuttamisesta edistyksellisempään suuntaan. Tätä oli Sundmanin mukaan pidettävä osoituksena, että jotakin “mätää” sosialidemokraattisen liikkeen virallisessa politiikassa oli.

Sundmanin kirjoitus voidaan tulkita ristiriitaiseksi: kapitalismin kehitys ymmärrettiin välttämättömyytenä, sosialidemokraattisen puolueen kehityksessä oli vapausasteita, ja taas vasemmistosocialidemokraattien kehitys oli ilmiö, ja siis jonkinasteinen välttämättömyys. Tässä tilanteessa Sundmanin edustamat marxilaiset vasemmistosocialidemokraatit omaksuivat jonkinlaisen kautskylaisen

messiaan roolin vaatiessaan yhteiskunta-kehityksen tarvitsemia sosialistisia reformeja.

Tavoitekertomukset voidaan määritellä välttämättömyys/mahdollisuus-jatkumolla karkeasti kolmeen luokkaan. Jos puolueen tavoitekertomuksessa uskottiin kehityksen olevan täysin ennalta määrätynyt **jäi puolueen tehtäväksi toteuttaa tätä ennalta määrättyä kehitystä**, eikä sen toiminnalla ollut juurikaan vapausasteita. Tämä luokka oli jo tarkasteluajanjaksona teoreettinen. Sitä edustivat mainittu kautskyläinen puoluekäsitys ja äärikristillinen konservatismi. Suurin osa käsitellyistä tavoitekertomuksista sijoittuu toisen luokkaan, jossa uskottiin puolueen voivan toimia **ennaltamäärättyjen vapausehtojen rajoissa**. Tämän luokan kertomuksissa uskottiin välttämättömän talouden ja teknologian kasautuvan kasvun mahdollistavan yhteiskunnallisen edistymisen. Luokkaan on sijoitettavissa kaikki muut tavoitekertomukset paitsi sosiaalinen valintatalous, joka kuuluu (edellä esitetyin varauksin) kolmanteen luokkaan. Porvarismi ja sosiaalinen valintatalous uskoivat popperilaiseen lausumaan ”tulevaisuus riippuu meistä itsestämme, emmekä ole riippuvaisia mistään historiallisesta välttämättömyydestä” (Vikatmaa 1974, 10).

Tavoitekertomusten käsitykset menneisyydestä ja tulevaisuudesta

Seuraavaksi etsin puolueiden tavoitekertomuksista niiden käsitystä menneisyydestä ja tulevaisuudesta. Näkökulma siirtyy jonkin verran, mutta kuten alussa totesin, kaikki kolme kysymystä ovat osittain päällekkäisiä. Välttämättömyys on ollut niin antiikkisen syklisen historiankäsityksen kuin juutalais-kristillisen historiankäsityksen taustalla. Syklisen historiankäsityksen mukaan samanlaiset ajanjaksot kulkevat annettua reittiä toistuen aina uudestaan ja uudestaan. Juutalais-kristillinen historiankäsitys lähtee paratiisimyytistä, jossa perisynnin jälkeen seurannut maanpäällinen elämä on ollut degeneroituvaa. Juutalais-kristillisen myytin mukaan edistys seuraa vasta taivaassa. Moderni aikakausi perustuu lineaariseen historiankäsitykseen, jonka mukaan edistys on jatkuvaa, kasautuvaa ja lineaarista. Lineaarisen historiankäsityksen takana on näin

ollen edistyksen välttämättömyys (Tamminen 1994, 26-29).

Edistys- ja kehityskertomukset hallitsivat 1960- ja 1970-lukujen puoluediskurssia. Tämän ajan teksteille tyypillisiä evoluutiokehitystä kuvaavia sanoja edistyksen ja kehityksen lisäksi olivat ”uusi”, ”uudistus”, ”laajennus” ja ”kasvu”. Usko ennustettavaan tätä päivää parempaan tulevaisuuteen näkyi myös sanojen ”suunnitelma”, ”tavoite” ja ”päämäärä” runsaana käytönä.

Ei ole epäilystäkään, etteikö Jussi Tanskanen artikkelissaan ”Konservatismi 1960-luvulla” (*NP* 5/65) uskonut parempaan tulevaisuuteen. Parempi tulevaisuus ei kuitenkaan tullut ehdoitta, vaan se edellytti Suomelta ja kokoomukselta uudelleenarviointia. Menneisyyden ja nykytilan ratkaisuja Tanskanen kritisoi. Hänen argumenttinsa voidaan jakaa menneisyys-, nykyisyys- ja tulevaisuusosaan: (i) Suomi on kasvusuoritukseltaan (elintason kasvu) keskinkertainen, kriisien, tilapäisratkaisujen ja taloudellisen epävarmuuden maa. (ii) Jotta tilanne korjautuisi, oli kiinnitettävä enemmän huomiota koulutukseen ja tutkimukseen. Pelkkä korkea investointivolyymi ei enää pystynyt takaamaan hyvää taloudellista kasvua.

Tällainen oli muidenkin politisoivien tulevaisuuskertomusten aikakäsitys. Niissä ei yleensä tuotu ilmi, että ”nykyisin asiat ovat paremmin kuin ennen”, vaan korostettiin huonoa menneisyyttä ja nykyhetkeä sekä parempaa tulevaisuutta. Tällä tavalla julisti myös SDP:n silloinen puoluesihteeriksi Erkki Raatikainen, jonka mukaan ”kehitys” tuli jostain ”ulkopuolelta”, ja jossa oli pysyttävä ”mukana”:

”Voi olla, että useatkin poliittiset asenteemme osoittautuvat jo aikansa eläneiksi. Eriytyisen kohtalokasta olisi, jos työväenliike ja etenkin kansanvaltainen osa siitä sosialidemokratiasta, jäisi edustamaan vanhoilista piirrettä yhteiskunnassa tämän tieteen ja tekniikan kehityksen leimaaman muutoksen kulkiessa eteenpäin. Sillä, jos voisimmekin ehkäistä tai hidastaa kehitystä pitämällä kiinni entisistä asenteista, emme tee haittaa kenellekään muulle kuin itsellemme. Kehitys ympärillämme muissa maissa kulkee joka tapauksessa erittäin

nopeasti.” (SA 2/67)

“Kehitys tulee ulkopuolelta”-ajattelu oli tavallisempaa kokoomuslaisessa kuin sosialidemokraattisessa retoriikassa. Tätä todistaa kokoomuslaisten usein toistama vaatimus, jonka mukaan on luovuttava jarrumiesten roolista ja ryhdyttävä uudistajaksi, jotta puolue menisi eteenpäin. (esim. Nootti Kansalliselle Kokoomukselle *NP* 12/66) Kehityksen suunta nähtiin siis depoliittisena kysymyksenä. Tosin tämä välttämättömyys tulkittiin yleensä myös aina mahdollisuudeksi, kuten Jussi Tanskanen enustaessaan puolueiden kannatuksen muutoksia teollistumisen edetessä:

”Sosialistiset liikkeet häviävät teollistumisen myötä (näin tapahtui Usa:ssa)(...) Vasemmistomme menestyminen tällä hetkellä on valeilmiö, viimeinen vihanta puusta. Se johtuu suurelta osalta vanhasta ideologioitten taistelusta ja sitä seuranneesta väärinkäsitysten, väärän terminologian ja yhteiskuntarakenteen puutteellisen tajuamisen aiheuttamasta vinosuuntauksesta – jota teollistuminen, mitä nopeammin se tapahtuu, tulee pikemminkin oikaisemaan kuin lisäämään.”

Tuolle ajalle oli hyvin tyypillistä kuvata oman ideologian paremmuutta käyttämällä siitä adjektiiveja “nykyaikainen”, “moderni” ja “uusi”, ja vastustajan aatteista puolestaan “vanhanaikainen”, “mennyt” ja “aikansa elänyt”. Tätä implisiittisesti lineaariseen edistysmyyttiin liittyvää kielikuvaa Tanskanenkin käytti runsaasti. Hän mm. piti “Karl Marxin 1800-luvulla laatimia talousteorioita auttamattomasti vanhentuneina”.

Yksilökeskeisyyden laajentuminen ja laajentaminen oli kokoomuslaisten, mutta varsinkin sosiaalista valintataloutta kannattavien edistyskertomus. Tämän ajatusmallin taustalla lienee Karl Popperin visio kehityksestä suljetusta kohti avointa yhteiskuntaa ja myös kollektivismista kohti individualismia (Popper 1974). Tässä vaatimuksessa kokoomuslaisten historiankäsitys oli täysin Tammisen esittämän lineaarisen historiankäsitysmallin mukainen.

Marxilaiset sosialidemokraatit eivät olleet tyytyväisiä sosialidemokratian etenemiseen. “Kapitalismin paikkailun” nähtiin heikentävän työläisten luokkataistelua ja siten estävän so-

sialismiin siirtymistä. Folke Sundman ei kovin paljon arvostanut sosialidemokraattien harjoittamaa hyvinvointipolitiikkaa, joka bernsteinilaisten sosialidemokraattien mielestä oli “socialismin rakentamista”. Sundman totesi:

”Monessa maassa sosialidemokraattisen liikkeen kohtalo on ollut se, ettei se ole ollut ainoastaan kyvytön vastaamaan uus-kapitalismin haasteeseen, vaan siitä on tullut kiinteä ja keskeinen osa “kehittyntä hyvinvointiyhteiskuntaa” ja nimenomaan sen valtiokoneistoa, kuten SPD Saksan Liittotasavallassa ja SAP Ruotsissa. Suomessa SDP ei ole toistaiseksi pystynyt omaksumaan samanlaista, vakiintunutta roolia yhteiskunnallisten ristiriitojen sääntelykoneistossa, mutta varoittavia kehityspiirteitä on kylläkin olemassa.”

Sundmanin edustamien aatteiden historiankäsitystä onkin vaikeampi sijoittaa Tammisen lineaariseen historiankäsityksen kaavaan. Useassa kirjoituksessa marxilaiset sosialidemokraatit olettivat, että tie edistykseen kulkee kapitalismin kriisin kautta. Tuon kriisin aikana työväenliikkeellä onkin mahdollisuus mobilisoida työväenluokka antikapitalistiseen taisteluun, jonka päämääränä on työväenliikkeen peruspäämäärän – sosialismin toteuttaminen. (Pälkäneen liike 1970; SNK, 1975). Muiden tavoin marxilaiset sosialidemokraatit jättivät politisoimatta tekniikan ja tieteen. He käyttivät luontevasti maatalousvaltaisesta yhteiskunnasta määritelmää “kehittymätön elinkeinorakenne” ja keskustapuolueesta luonnehdintaa “taantumuksellinen agrariapuolue”. (SNK 1975)

Tarkasteluajanjakson historiankäsitystä kuvaa hyvin jatkuva vetoaminen suunnitteluun. Jakson alkupuolella vaadittiin suunnittelua ja loppupuolella vedottiin tehtyihin suunnitelmiin, varsinkin puolueohjelmiin. Poliitiikan piti olla “pitkäjänteistä”, “puolueohjelmiin perustuvaa” ja “tavoitteellista”. Varsinkin sosialidemokraatit tekivät lyhyen ja keskipitkän tähtäimen suunnitelmia. Toiminnan ja koko yhteiskunnan suunnittelu edellyttää uskoa tulevaisuuden ennustettavuuteen. Tämän mahdollisesti lineaarinen historiankäsitys ja sen taustalla oleva edistyksen välttämättömyys.

Käsitellyistä tavoitekertomuksista kaikki eivät tarkkaan ottaen täyttäneet Tammisen kaa-

vaa lineaarisesta historiankäsitelmästä. Johtopäätöksen teossa auttaa von Wrightin jako yhdistää edistys joko a) tiedon ja tekniikan (ja talouden kasvun) kasautumiseen tai b) yhteiskuntajärjestelmän täydellistymiseen.

Kaikissa käsitellyissä kirjoituksissa suhtaututtiin myönteisesti tieteen ja teknologian edistykseen. Ainakin sosiaalisen markkinatalouden ja kansankapitalismin kannattajat pitivät vaurauden lisääntymistä (sinänsä) edistymisenä, sosiaalisen valintatalouden puolestapuhujat suhtautuivat tähän varautuneemmin. Talouden keskittyminen koettiin Sundmanin jutussa kielteisesti. Toisaalta uskapitalismin vaiheen uskottiin mobilisoivan työläiset taisteluun edistyksen (sosialismin) aikaansaamiseksi.

Sundmanin kirjoituksen historiankäsitelmä poikkesi kuitenkin kriisivarauksellaan muiden esitettyjen tavoitekertomusten historiankäsitelmistä. Sundmanin tavoitekertomuksen päämääränä oli sosialismi eli siinä vaadittiin yhteiskuntajärjestelmän täydellistymistä samoin kuin bernsteinilaisten ja sosiaalisen valintatalouden kannattajien tavoitekertomuksissa. Kun Sundmanin yhteiskuntajärjestelmän täydellistymistä edelsi taantuma eli kriisi, uskottiin muissa tarkastelluissa kertomuksissa jatkuvasti edistyvään yhteiskuntaan. Bernsteinilaisten mukaan edistyksen mittarina ja samalla päämääränä oli tasa-arvo, sosiaalisen valintatalouden kannattajien mukaan yksilöllistymiskehitys.

Tavoitekertomusten me, puolueemme ja muut

Tavoitekertomusjakson lopuksi tarkastelen ”miten kertomuksen subjekti identifioi itsensä ja suhteensa muihin?” Matti Hyvärinen mukaan tuskin mikään kollektiivinen projekti selviää kovin pitkälle käyttämättä me-retoriikkaa. Erityisesti 1970-luku oli kiistatta meikäisyyden kulta-aikaa. (Hyvärinen 1994, 71).

Me-retoriikan käyttö liittyy identifikaatioon, jolla erotellaan ”meidät” ”muista” ja syvemälle mentäessä ”meidän” arvot ja totuus ”muiden” arvoista ja totuuksista. Erottautuminen muista on ristiriidan

tunnustamista. Kenneth Burken mukaan täysin ristiriidattomassa ja harmonisessa yhteiskunnassa ei tämäläisistä me-retoriikkaa tarvita. Me-retoriikka on keskeinen elementti puolueen uusintamisessa. (Summa 1996, 56-59; Burke 1969, 19-25). Tämän jakson kysymys on jaettavissa kahteen osaan: 1) millaisia me olemme, eli millaiselle identifikaatiolle puolue on rakenteistunut ja 2) millaisia muut ovat, eli miten ymmärrämme meidät suhteessa muihin?

Kokoomusta on kutsuttu aina ajoittain ”kykypuolueeksi”. Vaikka sana on vaikea löytää puolueen jäsenlehdessä, on siihen viittaavia ilmaisuja kosolti. Kokoomuslaista identiteettiä rakennettiin arvostamalla puolueen jäsenten kykyjä. Yleisesti yhteiskunta ymmärrettiin kokoomuksessa hierarkkisesti. Tasa-arvon käsite oli 1960-1970-luvuilla melko harvinainen, silloin se oli vasta remonttimesten käytössä. Jussi Tanskanen tapa määrittellä kokoomuksen hyviä puolia kuvaa tuota ajattelua erinomaisesti: ”Vain kokoomus kykenee taistelemaan äänestäjistä koko kansakunnan leveydeltä ainoana modernina yhteiskuntapyramidin harjalta alas saakka ulottuvana yleispuolueena.” (NP 2/65)

Tanskanen käsityksessä on huomionarvoista paitsi ihmisten välisten suhteiden kuvaaminen pyramidi-metaforan kautta – siis hierarkkisine – myös kansakunnan kokonaisuuden korostaminen. Suomalaisuus ja kansallisuus olivat vanhemman kollektiivikokoomuksen keskeisiä ideologioita. Vaikka Tanskanen politisoikin tällaisen kokoomuksen muuttamisen ”moderniksi yleispuolueeksi”, oli tekstissä jäljellä vielä paljon kansakuntapaatosta. Lähestymistapa oli kuitenkin toinen kuin konservatistisemmissä ”koti-uskontoisänmaa”-kirjoituksissa.

Tanskanen piti suomalaisten itseluottamusta huonona. Hänestä suomalaiset olivat tarrautuneet vanhoihin lainattuihin ajattelutapoihin ja menetelmiin. Tanskanen painotti, että ”kun muualla taloutta kehitetään panostamalla tutkimukseen ja koulutukseen, kulkee Suomi perässä luottaen siihen, että korkea investointivolyyymi tuo korkean elintason” (NP 2/65). Ihmisten vähättely ja redusointi tällaiseen Suomi-metonymiin oli mitä tyypillisintä molempien puolueiden 1960- ja

1970-lukujen teksteissä.

Vanhanaikaisuus vs. modernius ja tehokkuus vs. tehottomuus olivat niitä dikotomian ääripäitä, joiden varaan Tanskanen luokitteli muut puolueet. Tammisen mukaan vasemmisto oli vanhanaikainen, koska se uskoi Marxin 1800-luvun oppeihin tai ”lämmittelee käsiä Forssan ohjelman hiipuvalla hiilloksella”. Maalaisliitto oli tuhon oma, koska se vastusti teollistumista, RKP tulisi kuihtumaan, kun ruotsinkielisyys vähentyy jne. Tanskasen mukaan muiden puolueiden vanhanaikaisuuden vuoksi:

”Juuri tässä on konservatismiin mahdollisuus! Mutta se merkitsee konservatismi-ta-juamista ei dynaamisena, vaan modernina uudistusliikkeenä. Se merkitsee taistelun ulottamista juuri sen äänestäjäpotentiaalialueelle, jota vasemmisto teollistuvassa yhteiskunnassa nyt tavoittelee, alemman keskiluokan ja koulutuksen sekä teollistumisen johdosta elinehdoiltaan olennaisesti muuttuneen työväenluokan alueelle.” (NP 2/65)

Kokoomuslaisessa retoriikassa vapaus ymmärrettiin usein lockelaisesti, vapautena omistaa ja ansaita suuria tuloja. Suurien tulojen oikeutusta puolusteltiin kyvykkyydellä ja ahkeruudella sekä omistamista sillä, että omistajien piiri tulee laajenemaan jatkuvasti; työläisenkin menee töihin autollaan ja omistaa kesämökin. Oletan, että näistä vaatimuksista on löydettävissä kokoomuslainen identiteetti kyvykkäänä ihmisenä, jolla on omaisuutta. Jaakko Korjuskin halusi yhdistää porvarisanan kyvykkyyteen *Porvarin kirjan* (1973) esipuheessa, jossa hän rinnasti entisaikojen porvarisäädyn nykyisiin poliittisiin porvareihin. 1960-luvulla porvari-käsite esiintyi kokoomuksessakin kielteisessä konnotaatiossa, mutta 1970-luvulla sille pyrittiin luomaan myönteisiä mielle yhtymiä. Porvari oli paitsi kyvykäs, myös realistinen, yksilökeskeinen ja ennen kaikkea järkevä. Kokoomusnuoret mainostivat itseään 1970-luvulla ”järkijenginä”. Muut olivat yleensä tämän ajan kokoomusdiskurssissa ”utopisteja”, ”vanhanaikaisia” ja ”kollektivisteja”.

Remonttimiehet eivät antaneet kokoomuslaisille samanlaisia ominaisuuksia kuin Tanskanen esitellessään aatteitaan ”porvarismi” ja ”sosiaalinen valintatalous”. Yksilökeskeisyyden korostamisesta huolimatta heidän kokoo-

musidentifikaationsa oli kollektiivisempää kuin heidän puoluetovereillaan. Vikatmaa oikeutti ja velvoitti *kokoomusta* puolueena – ei kokoomuslaisia. Hän oletti, että sosiaalisen valintatalouden aatteen näyttävä julkituominen voi edesauttaa *kokoomuksen* kannatuspohjan laajentumista.

Yksilökeskeisten porvarismin kannattajien kollektiivisuus koki huippunsa, kun näiden hallinnassa ollut Kokoomuksen Nuorten liitto hyväksyi järjestötoiminnan normistonsa touko-kuussa 1976. *Nykypäivässä* kiinnitettiin huomiota, että normit kielsivät liiton arvostelun sen ”ulkopuolella”. KNL:n valistussihteeri Hannu Salokorpi perusteli normeja *Nykypäivässä*:

”KNL:n käsityksen mukaan poliittinen järjestö toimii aatteelliselta pohjalta, ei siis minkä tahansa tuulenvireen mukaisesti. Tämä edellyttää järjestöltä tietoista toimintaa aatteellisten tavoitteittensa toteuttamiseksi. Silloin järjestö ei voi olla kaikkivoinen keskustelukerho, vaan päämääriin pyrkivä tietoinen poliittinen ryhmä. On kysymys poliittisesta vaikuttamisesta. Tätä tarkoittavat KNL:n poliittiset normit.” (NP 16-17/76)

Tässä tapauksessa KNL:n retoriikka oli kovin samansävyistä kuin vasemmistolla. Vasemmistosävytteistä oli myös kapitalismin arvostelu. Vikatmaan mukaan luopuminen kapitalismin puolustuksesta ja siirtyminen itsenäisen talousjärjestelmän kehittämiseen romuttaa varsin tehokkaasti kuvitelmia kokoomuksesta pääoman puolueena (NP 9/72).

Sosialidemokraattien identifiointi kiinnittyi tarkastelemissani lehdissä enemmän puolueeseen ja aatteeseen kuin puoluetovereihin. Määrittelyissä puolueen jäsenille ei juurikaan annettu kyvykkyyteen viittaavia ominaisuuksia kokoomuksen tapaan. Päinvastoin usein vaadittiin, että sosialidemokraattien jäsenten tietoisuutta tuli kehittää ja heitä tuli kouluttaa. Tämän voidaan tulkita osoittavan, että sosialidemokraatit eivät olleet tuolloin kovin kyvykkäitä. Niinpä puhuessaan uskosta tieteesseen Olavi Jäminki ei kirjoittanut, että sosialidemokraatit (henkilöt) uskovat tieteesseen, vaan: ”Käsitys tieteenä arviointina sinänsä saattaa olla se, että *sosialidemokratia* suurelta osin perustaa uskomuksensa tieteesseen”. Sosi-

alidemokraattien kielenkäyttö oli siis melko desubjektivoivaa. Subjekteina esiintyvät yleensä vain puoluejohtajat (näistä enemmän saavutuskertomusjaksossa).

Yksittäisiä sosialidemokraattejakin toki luonnehdittiin joihinkin perustyypppeihin kuuluviksi. Silloin puhuttiin esimerkiksi ”työmiehestä” ja ”työläisestä”. Näille annettiin teksteissä lähes aina samat ominaisuudet. Työmies eli puutteessa ja sorrossa, mutta oli toisaalta heroistinen taistelija, joka katkaisee sortovallan kahleet. Työmies-termi ei ollut kovin käytetty sosialidemokraattien diskursissa, tavallisimmin henkilöistä käytettiin kollektiivi-ilmaisuja, kuten ”työväestö” ja ”työväenluokka”. Niillekin annettiin heroistinen merkitys korostamalla työväenluokan kärsimystä ja taistelua ihmisarvoisen elämän saamiseksi itselle ja koko yhteiskunnalle.

Folke Sundman jatkoi tätä desubjektivoivoin linjaa puhuessaan edustamastaan ”marxilaisesta sosialidemokratiasta kansainvälisenä ilmiönä, joka esiintyy erityisesti sos.dem.nuorisoliik-keessä” (SA 9/72). Saattaa olla, että Sundmanin tarkoituksena oli saada edustamalleen ryhmälle enemmän arvovaltaa liittämällä sen toiminta johonkin vääjäämättömään ja jopa kansainväliseen kehityskulkuun. Toisaalta, vaikka Sundman kritisoikin sosialidemokraattisia puolueita vääränlaisesta politiikasta, hän ei pannut sitä puoluejohtajien vastuulle. Sundman totesi, että tällainen harha-askele ei niinkään johdu puoluejohdon petturuudesta, vaan ennemmin väärästä ideologiasta.

Muiden määrittelemisen sosialidemokraattien teksteissä oli jyrkän dualistista, eikä eroa näkynyt bernsteinilaisten ja marxilaisten välillä. Vastustajan ”pahuus” oli lähes essentiaalista. Vastustajametonyymien (esim. porvaristo) käyttäminen oli yleistä. Vastustajan syyksi laitettiin puutteet ja kärsimys, toisaalta sen avulla pyrittiin saamaan omat toimenpiteet hyväksyttäväksi. Perustava dikotomia oli tietysti porvaristo–työväenluokka. Olavi Jäminki ymmärsi (monen muun tavalla) työväenliikkeen järjestöjen olevan tieteen kantajia, kun porvariston järjestöt perustivat toimintansa ”pimeyden voimiin ja mystiikkaan”. Useassa tekstissä sosialidemokraatit olivat ”pitkäjänteisiä ja suunnitelmallisia”, kun sen sijaan porvarit olivat ”lyhytjänteisiä”.

Yksilökeskeisyys nähtiin sosialidemokraateissa kielteisesti ja sen myönteisenä vastinparina oli solidaarisuus.

Yksi huomionarvoinen dikotomia tarkasteltavana aikana oli suhtautuminen ”suomalaisuuteen”. 1960-luvun teksteissä tämä erotti puolueita jyrkästi. Suomalaisuus oli kokoomukselle ideologian veroinen, heidän tavoitteensa oli mm. ”suomalaisen elämänmuodon säilyttäminen”. Sosialidemokraatit eivät tuolloin puhuneet myönteiseen sävyyn Suomesta ja suomalaisuudesta. Nuoret sosialidemokraatit kokivat Suomen vain ”yhdeksi kapitalismin saarekkeeksi”, kun työväenliike ymmärrettiin kansainväliseksi. Sosialidemokraattien suhde suomalaisuuteen alkoi muuttua myönteisempään suuntaan 1970-luvulla. Useassa tämän vuosikymmenen tekstissä sosialidemokraatit korostivat rakentaneensa suomalaista yhteiskuntaa vuosikymmenien aikana esimerkiksi ”pelastamalla Suomen ääriilikkeiden valtauserityksiltä”.

Tarkastelujakso jakaantuu identifiointimielissä kahteen kauteen. Ensimmäisen kauden aikana kokoomus oli vielä hegeliläisen kollektiivinen ”suomalaisen elämäntavan” vaali ja sosialidemokraatit olivat puolestaan kollektiivisia (myös hegeliläisiä), kansainvälisen työväenliikkeen itsenäinen osa, joka vastusti nationalistisia pyrkimyksiä. Kokoomuksen muuttuessa yksilökeskeisyyttä korostavaksi puolueeksi ristiriita siirtyikin yksilöllisen ja kollektiivisen elämänasenteen välille. Länsimaiselle kulttuurille tyypillinen dualistinen ajattelutapa (hyvän/pahan, totuuden/valheen, meidän/muiden välillä) (Harle 1991, 51-65) näkyi tarkastelluissa teksteissä erinomaisesti. Vahvan puolueen edellytyksenä näytti olleen vahva vastustaja.

Identifiointi oli selkein ristiriitakenttä, jolla sosialidemokraatit ja kokoomuslaiset ajattelutavat erottuivat. 1960-luvulla vastassa oli kokoomuslaisten ”suomalainen elämänmuoto” ja sosialidemokraattinen ”kansainvälinen työväenliike”, 1970-luvulla kokoomuslaisten ”yksilökeskeinen” ja sosialidemokraattien ”kollektiivinen” elämänasenne. Kaikki tavoitekertomukset olivat argumentointitavaltaan dualistisia. Niiden strategiana oli esitellä oma vaihtoehto ainoana oikeana sellaisten dualististen kategorioiden kautta kuten esim. tosi/

epätosi, oikea/väärä ja me/muut. Kaikkien muiden puolueiden tavoitekertomuksissa paitsi sosiaalisessa valintataloudessa uskottiin taloudellisen ja tekniikan kasautumisen välttämättömyyden mahdollistavan yhteiskunnallisen edistyksen. Eksplisiittisesti sosiaalinen valintatalous ei uskonut mihinkään välttämättömyyksiin, sitä esittelevissä teksteissä oli kuitenkin nähtävissä talouselämän pitäminen edustavana anekdoottina. Välttämättömyyteen suhtautumisen lisäksi puolueiden tavoitekertomuksia yhdisti lineaarinen käsitys historiasta. Tosin marxilaiset sosialidemokraatit uskoivat ennen edistystä – eli sosialismiin siirtymistä – syttyvään kriisiin, eivätkä siten jakaneet muiden kertomusten uskoa jatkuvasti kasautuvasta häiriöttömästä kasvusta.

Perustaja-seuraaja kertomukset

1970-luvun teksteistä on helposti löydettävissä nimiyhdistelmiä, kuten esimerkiksi Marx-Engels-Lenin ja Paasikivi-Kekkonen. Nimien taakse kätkeytyvät perustaja-seuraaja kertomukset olivat tyypillisiä niin kokoomuslaisessa kuin sosialidemokraattisessakin puolueen konstituoinnissa ja legitimoinnissa. Tässä suhteessa Rihtniemi-Holkeri- ja Paasio-Sorsa-kertomukset ovat käsittelemisen arvoisia. Tarkasteltavista teksteistä ei juurikaan löydy kielteisiä kannanottoja ko. linjan perustajasta ja heidän seuraajastaan.

Jatkuvuutta korostavan sanan ”linja” liittäminen perustaja-seuraaja tarinaan oli 1970-luvulla varsin tyypillistä. Se näkyy tarkastelmissani teksteissä. Jaakko Korjuksen vuonna 1972 julkaistun kirjan nimi on *Näin jatkuu Rihtniemen linja*. Analysoin sen johdantolukua nimeltään ”Vastaajana aatteen mies”. Paasio-kertomusta tarkastelen pääasiassa Lauri Sivosen *Sosialistiseen Aikakauslehteen* 5/1975 kirjoittaman haastattelun perusteella, jonka nimi on ”Paasion linja”. Tämän lisäksi käytän apunani Rafael Paasion elämäkertateosta *Kun aika on kypsä* (1980).

Rafael Paasio ja Juha Rihtniemi olivat lähteiden mukaan persoonina täysin erilaisia. Esimerkiksi Rihtniemen erinomaista puhetaitoa arvostettiin. Paasiota arvostettiin taas vähäpuheisuudesta ja harkitsevuudesta. Tästä huolimatta heidän kertomuksissaan oli samoja ele-

menttejä. Molemmat olivat aatteen miehiä jo nuoresta lähtien. Heidän kotitaustansakin tukivat heidän aatteellisuuttaan. Paasion vanhemmat olivat työläisiä, hänen uransa puolueessa alkoi jo nuorisoliitossa. Rihtniemen vanhemmista isä ja isoisä olivat suomalaisuusmiehiä; isä Eljas Rihtniemi oli kunnioitettu aktivisti. Rihtniemi kunnostautui lapsena sotilaspojissa ja hän alkoi toimia jo varhain Kokoomuksen Nuorten Liitossa, jota hän palveli pitkään.

Kotitausta, lapsuus ja nuoruus ovat kuitenkin vain johdatusta varsinaisiin Rihtniemi- ja Paasio-kertomuksiin. Molemmat kertomukset alkavat varsinaisesti siitä, kun heistä tuli puolueen puheenjohtajia. Etenen tarkastelussa kiinnittäen huomion ensiksi perustaja-seuraaja kertomusten alkutilanteisiin, sen jälkeen toimintaan ja lopuksi kertomusten perintöelementteihin.

Paasio-kertomuksen lähtötilanteessa oli enemmän dramatiikkaa kuin Rihtniemi-kertomuksen. Kun Paasio valittiin puheenjohtajaksi, oli sosialidemokraattinen puolue hajalla ja sen vuoksi esimerkiksi kansanedustajien määrä oli puolueen historian alhaisin. Paasiokertomukseen liitettiin monesti kolme usein toistettua lausahdusta, jotka olivat keskeisessä asemassa kertomuksessa. Kuuluisin lausahdus lieinee, että Paasio halusi viedä puolueen pari pöytä vasemmalle, toinen oli se, että hän asettaa puheenjohtajuutensa ehdoksi, ettei puolueriidan pääpukaria Väinö Leskistä valita puolue-toimikuntaan. Kolmas Paasio-kertomuksen lausahdus oli, että vuoden 1966 eduskuntavaaleissa puolueen pitää saada jokaisesta vaalipiiristä yksi lisäpaikka.

Rihtniemi ei halunnut asettua vuonna 1965 toimitetussa puheenjohtajavaalissa edeltäjänsä Jussi Saukkosen vastaehdokkaaksi. Pitkän epäilyn ja taivuttelun jälkeen hän kuitenkin ryhtyi ehdokkaaksi, jotta Tuure Junnila ei tulisi valituksi puolueen puheenjohtajaksi. Jaakko Korjuksen teksteistä on pääteltävissä, että Rihtniemen puheenjohtajakauden alku ei ollut samanlainen katkos kuin Paasion nousu puheenjohtajaksi.

Sosialidemokraattien teksteissä toistettiin jatkuvasti, kuinka Paasio vei puoluetta vasemmalle, ja toisaalta että hän yhtenäisti ja eheytti puolueen. Hänen päättäväisyyttään ja sitkeyt-

Taulukko 1: Rihtniemi- ja Paasiokertomukset/Ruhtinaskertomus

	Rihtniemikertomus	Paasiokertomus
Korruptio tai epäsuotuisa tila puolueessa.	Vanhanaikainen ulkopoliittisesti kykenemätön puolue, joka muistuttaa menneestä kristillismaahenkisestä maailmasta.	Juonittelijoiden ja ulkopoliittisesti epäkelvojen oikeisto-sosialidemokraattien aikaansaama puolueriita ja hajaannus.
Perustajan ja hänen seuraajansa ominaisuudet.	Perustajat modernisoivat puolueen. He ovat esiintymiskykyisiä, viisaita pitkäntähtäimen poliitikkoja, jotka ovat tuoneet puolueelle vaalivoittoa.	Paasio yhtenäisti puolueen. Sorsa jatkoi Paasion uudistuslinjaa, jonka mukaan puoluetta käännettiin pari piirua vasemmalle.

tään pidettiin kunniaissa, kuten myös hänen selkeää aatteellisuuttaan. Rihtniemen ansioista Korjus kertoo seuraavaa:

”Rihtniemi pyrki määrätietoisesti aktivoimaan puolueen politiikkaa. Kokoomuksesta tuli hänen johtamanaan yksi 1960-luvun osallistujista. Rihtniemelle ei riittänyt passiivinen asenne. Kokoomuksen tuli esittää omat vaihtoehtonsa, olla aloitteentekijänä ja pitää aloite käsissään. Sitä Rihtniemi halusi.” (Korjus 1972, 14-15)

Korjus kertoo, kuinka Rihtniemi käynnisti puolueen ohjelmallisen, ideologisen ja asenteellisen uudistamisen Jussi Saukkosen luomalle pohjalle.

Paasio-kertomuksen perintöelementti näkyy erittäin hyvin *Sosialistisessa Aikakauslehdessä*, jossa haastattelu on julkaistu. Samassa lehdessä on uuden puheenjohtajan Kalevi Sorsan haastattelu. Sorsa korostaa siinä, kuten monessa muussakin kirjoituksessa, että Paasion linjan säilyttäminen ja kehittäminen ovat tärkeitä. Paasion puheenjohtajatyötä muisteltiin pitkälle 1980-luvulle ja yleensä erittäin myönteiseen sävyyn. Rihtniemen perinnön vaaliminen näkyi hänen hautajaisistaan kertovassa *Nykypäivä*-lehdessä. Siinä oli sekä hänen

edeltäjänsä Jussi Saukkosen että hänen seuraajansa Harri Holkerin muistopuheet. Kuolemansa jälkeen Rihtniemeen viitattiin *Nykypäivässä* useasti. Vielä vuonna 1983 lehdessä puhuttiin Rihtniemen-Holkerin-Suomisen linjasta. Jaakko Korjuksen vuosina 1972 ja 1975 kirjoittamat kirjat *Näin jatkuu Rihtniemen linja* ja *Juha Rihtniemi legenda jo eläessään* olivat niinkään osoituksia Rihtniemikertomuksen suosioista.

Sekä Rihtniemi- että Paasio-kertomukset olivat finaalisia. Kumpaankin puheenjohtajaan liitettiin adjektiivit määrätietoinen ja pitkäjänteinen sekä varsinkin jatkuvuutta ja ennustettavuutta kuvaava linja-käsite. Heidän molempien puheenjohtajakautenaan tekemänsä työ näyttäytyi jälkikäteen välttämättömyytensä. Se ei kuitenkaan ollut kohtalonomaista välttämättömyyttä, vaan ”machiavellimaista” ruhtinaan työtä, jossa valtiomiehen *virtù*-ominaisuuden avulla taltutettiin *fortuna*. Perustajaseuraajakertomukset muistuttavatkin paljon Machiavellin ”ruhtinaskertomusta”, joka on tiivistettävissä kahteen vaiheeseen:

1. Lähtökohta on valtion asioista piittaamattomien, korruptoituneiden ja itsekkäiden kansalaisten muodostama valtio.

2. Tilanteen pelastaa menestyksekkäs, yksin

toimiva valtionjohtaja, jolla on *virtua* käyttää ominaisuuksia ja taltuttaa *fortuna* omaan käyttöönsä. (Nurmi 1992, 52-58).

Ylläolevassa taulukossa on verrattu Machiavellin ruhtinaskertomusta Rihtniemi- ja Paasiokertomuksiin.

Rihtniemi- ja Paasiokertomukset/Ruhtinaskertomus

Perustaja-seuraajakertomusten historiankäsitys on jatkuvuutta korostava. Puheenjohtajan valintaa oli edeltänyt katkos. Puheenjohtajan vallinnan jälkeen tämä oli aikaansaanut tasaisesti jatkuvan edistyksen. Lisäksi kertomukset päättyivät jonkinlaiseen harmoniaan, kun Rihtniemi kuoli enneaikaisesti ja Paasio jäi eläkkeelle.

Finaalisuus ja harmonia näkyvät mm. niin Sivosen kirjoittamassa Paasion haastattelussa kuin myös Heikki Kymäläisen toimittamassa Paasion elämäkerrassakin. Kirjassa finaalisuuden elementti näyttäytyi vasta silloin, kun Paasio valittiin SDP:n puheenjohtajaksi. Ennen tätä vaihetta Paasion eteneminen esimerkiksi *Turun Päivälehd*en päätoimittajaksi ja kansanedustajaksi kuvattiin lähinnä sattumiksi. Elämäkerran päättävässä kappaleessa "Seestyneessä ajassa" näyttäytyi tuo unelma harmoniasta. Tämä kertomuksen loppu on tulkittavissa, että se ensisijaisesti koski Paasion työntäyteistä ja menestyksestä elämänkaarta. Toisaalta voidaan tulkita, että se laajemmin viittasi koko sosialidemokraattisen puolueen ja työväenliikkeen toimintaan ja saavutuksiin, koko kuluneen vuosisadan ajan jatkuneen *poli*cyn toteutumiseen. Jaakko Korjuksen kirjoittamissa Rihtniemi-kirjoissa harmonisuutta korostettiin mm. sillä, kuinka Rihtniemi oli uhrautuvalla ja määrätietoisella työllään saanut puolueen oikealle linjalle ja nousuun. Tällä linjalla Rihtniemen työtä jatkaa suuri määrä nuorekkaita seuraajia.

Kertomukset olivat lineaarisia eivätkä esimerkiksi syklisiä. Perustajan omaksumaa linjan kestoa ei problematisoitu. Uutta katkosta, taantumusta tai syklisyyttä ei pidetty mahdollisina. Esimerkiksi machiavellilaista uutta korruptoitumista tai toisaalta oligarkisoitumistenssiä ei Robert Michelsin tapaan ennustettu.

Perustaja- ja seuraajakertomusten subjekteja

olivat tietysti perustajat ja seuraajat, jotka uhrautuivat heitä merkittävämmän subjektin – puolueen – puolesta ja perustivat maailmaa muuttavan liikkeen. Itse asiassa tällaiset kertomukset ovat erittäin olennaisia länsimaisessa kulttuurissa. Hayward S. Alker kutsuu niitä Jeesus-kertomuksiksi. Niissä yksilö tai kollektiivi uhrautuu tulevaisuuden puolesta taistelun vanhoja auktoriteetteja vastaan ja perustaa heidän työtään jatkavan liikkeen. Tämä on paljon käytetty ja laajalle levinnyt kertomusrakenne. Jeesus-kertomuksen juonirakenne on jäljennetty esimerkiksi ateistiseen marxismiin, jossa työväenliikkeelle annettu vapahtajan rooli saattaa meidät kaikki parempaan yhteiskuntaan. (Alker 1996, 105; Tamminen 1994, 107-108).

Myös dualistinen jako ystäviin ja vihollisiin näkyi kummassakin perustaja-seuraajakertomuksessa. Niissä ei juurikaan puhuta muista puolueista, vaan puolueen sisäisistä vihollisista. Paasiokertomuksen konna oli puolueenhjoittaja Väinö Leskinen ja Rihtniemikertomuksessa "pahan" roolin sai ulkopoliittinen ikkunanrikkoja Tuure Junnila. Vuonna 1973 (Rihtniemen kuoleman jälkeen) käydyssä keskustelussa painotettiin useassa kirjoituksessa, että puolue on "Rihtniemen linjalla", jolla linjalla Junnila ei ole.

Yhteenveto: tavoite- ja saavutus kertomukset ja puolueiden kehitys

Kokoomuslaisten ja sosialidemokraattien vuosien 1965-1978 puoluekertomukset jakaantuvat kahteen kauteen: vuodet 1965-1972 olivat politisoivien tavoitekertomusten kautta ja vuodet 1973-1978 politikointi- ja policy-kertomusten kautta. Ensimmäisen kauden piirre oli vanhan taakse jättäminen ja uuden alkaminen, eli katkoksen korostaminen. Jälkimmäisenä kautena korostettiin jatkuvuutta.

Ensimmäinen kausi oli innovatiivinen. Silloin luotiin toisen kauden politiikan agenda. Tuona aikana kokoomuksessa popperilaisuus, avoimen yhteiskunnan ja yksilöllisyyden korostaminen ja vihdoin porvarismin ja sosiaalisen valintatalouden käsitteet syntyivät. Vuosina 1965-1972 *Nykypäivä*-lehdissä näkyi tietynlainen suvaitsevaisuus ja moniaineksisen kokoomuslaisuuden korostaminen. Uusia aja-

tussuuntia esiteltiin laajasti jutuissa, joiden nimiä olivat “Nootti Kansalliselle Kokoomukselle”, “Isät vastaan pojat” ja “Kokoomuksella on monet kasvat”.

Myös sosialidemokraatit politisoivat ensimmäisellä kaudella keskeisemmät toisella kaudella ajamansa asiakysymykset. Bernsteinilainen sosialidemokratia ei juurikaan näyttänyt tällä nimellä *Sosialistisessa Aikakauslehdessä*, mutta bernsteinilainen ajattelu näkyi. Tasaista lineaarista kasvua ja ennenkaikkea demokratian laajentamista (kuten yritysdemokratian toteuttamista) vaativat asiakysymykset politisoitiin ensimmäisellä kaudella. Keskieurooppalaisen marxilaisuuden uudet aatesuunnat näkyivät myös *Sosialistisessa Aikakauslehdessä* vuosina 1965-1972. Marxilaiset sosialidemokraatit tukeutuivat erityisesti tuohon keskusteluun, joskin heidän retoriikassaan oli vanhoja kautskylaisuuden vivahteita. Jälkeenpäin myyttiseksi noussut “Pälkäneen liike” kokoontui kolme kertaa vuosien 1969 ja 1970 aikana. Pälkäneen liikkeen teesit olivat erittäin korostetusti esillä marxilaisten sosialidemokraattien retoriikassa toisen kauden aikana.

Ensimmäisenä kautena sosialidemokraatit eivät juuri lainkaan legitimoineet ja konstituoineet puoluettaan saavutuskertomuksilla, vaikka varsinkin bernsteinilainen aatesuunta korosti tasaisesti etenevää kehitystä. Kokoomuslaistenkin saavutuskertomukset jäivät (mainittujen Paasikivi-kertomusten lisäksi) muutamaa “talvisotakertomukseen”, joissa puoluetta ja varsinkin “suomalaista elämänmuotoa” legitimoitiin sotien taistelujen kautta.

Toisen kauden kertomuksille oli siis tyypillistä jatkuvuuden korostaminen. Siksi ne ovat luokiteltavissa useimmiten “saavutuskertomuksiksi”.

Sosialidemokraateilla saavutuksia korostavia kertomuksia oli kahden pituisia: “Lyhyet saavutuskertomukset” alkoivat vuodesta 1963 tai 1966, “pitkät edistyskertomukset” alkoivat yleensä vuosisadan alusta. Yhdessä kirjoituksessa vedottiin jopa Ranskan vallankumouksesta alkaneeseen edistykseen.

Lyhiden saavutuskertomusten tyypillinen malli oli edellä esitetty “Paasio-kertomus”. Tuolloin esitettiin myös “kollektiivisia saavutuskertomuksia”. Näissä kertomuksissa teema-

na oli, kuinka sosialidemokraatit olivat uudistuksillaan legendaarisen vuoden 1966 vaalivoiton jälkeen kehittäneet Suomea, ja kuinka puolue ja koko työväenliike olivat yhtenäistyneet ja kasvaneet. Kertomuksissa ei mainittu juuri lainkaan vuotta 1963 edeltänyttä ajanjaksoa, eikä ajanjaksoa käsittelevissä jutuissakaan myönteisessä mielessä. Toisen maailmansodan jälkeinen aika koettiin oikeistososialidemokratian, seikkailupolitiikan ja puoluehajaannuksen kaudeksi.

Sosialidemokraattien pitkissä saavutuskertomuksissa korostettiin tavallisimmin vuosisadan alusta jatkunutta puolueen aikaansaamaa edistystä. Tämän tyyppisen kertomuksen malli on kasautuva. Retoriikka oli mitä “policymaisinta”. Kertomuksissa korostettiin, että sosialidemokraatit olivat toteuttaneet ensiksi Forssan 1903 ja sitten vuoden 1952 periaateohjelmien tavoitteita ja että yhteiskunta oli kehittynyt vaihe vaiheelta demokraattisen sosialismin suuntaan. Vuoden 1952 periaateohjelmassa sosialidemokraattien tavoitteeksi asetettiin valtiollisen, sosiaalisen ja taloudellisen demokratian toteuttaminen. Varsinkin jakson loppupuolella yleistyi kertomustyyppi, jossa todettiin muiden tavoitteiden paitsi taloudellisen demokratian toteutuneen. Pitkissäkin saavutuskertomuksissa oli yleensä jätetty pois toisesta maailmansodasta vuoteen 1963 ulottuva jaksos. Tuosta ajasta mainittiin myönteisessä sävyssä ainoastaan 1952 hyväksytty puolueen periaateohjelma, johon vedottiin usein tarkasteluajan jaksosena.

Kokoomuslaisista toisen kauden saavutuskertomuksista lähes kaikki korostivat Rihtniemen kaudesta vuonna 1965 alkanutta edistystä. Tekstien mukaan samanlaista edistystä oli tapahtunut myös Kokoomuksen Nuorten Liitossa. Näissä kertomuksissa korostettiin puheenjohtaja Ilkka Kanervan panosta KNL:n linjan ja toiminnan kehittämiseksi. Sosialidemokraattien tapaan kokoomuslaiset olivat jättäneet kertomuksistaan pois sodanjälkeisen ajan ennen 1960-luvun puoliväliä. Muukin puolueen historia jäi kokoomuslaisilta huomioidematta. Ainoastaan kerran vedottiin puolueen perustamisen alkuaikoihin vuoteen 1918, jolloin puolue oli selkeästi ohjelmaltaan sosiaalireformistinen. Tällä vetoomuksella remonttimiehet halusivat jatkuvuutta ja legitimitettä

linjalleen.

Edelläolevasta voidaan päätellä, että sekä sosialidemokraattien että kokoomuslaisten kertomukset ja laajemmin koko 1965-1978 aikana ollut ajattelu ja toiminta voidaan jakaa politisoinnin ja politikoinnin-policyn kausiin. Tämän vahvistaa puolueiden ohjelmatuotanto. 1960-luvun ideat saivat SDP:ssä ohjelman aseman vuoden 1969 puoluekokouksessa, jolloin hyväksyttiin 26 erilaista kannanottoa ja ohjelmaa, kuten vuonna 1972 puoluekokouksessa. Ohjelmat koskivat lähes kaikkia yhteiskunnan sektoreita mustalaisväestön ongelmista kalatalouspolitiikkaan. Tämän jälkeen puoluekokouksissa hyväksytyjen ohjelmien määrä on pienentynyt vajaan 10 ohjelmaan (Työväen Arkisto).

Politiikan ohjelmallisuutta korostettiin myös kokoomuksessa sekä *Nykypäivän* että ohjelmatuotannossa. Puolueeseen valittiin vakituinen ohjelmatoimikunta ja päätoiminen ohjelmasihteerit vuonna 1971. Tämä näkyi myös ohjelmien määrässä. Kaiken kaikkiaan Kansallinen kokoomus on perustamisestaan (1918) edelliseen puoluekokoukseen (1994) kuluneiden 76 vuoden aikana hyväksynyt 72 ohjelmaa (0,9 ohjelmaa/vuosi), tarkasteltavana olleiden 14 vuoden aikana puolueessa hyväksyttiin yhteensä 25 ohjelmaa (1,8 ohjelmaa/vuosi). (Porvarillisen työn arkisto).

Arvioin edellämainittuja havaintoja kahdesta näkökulmasta. Pertti Alasuutari on kirjassaan *Toinen tasavalta Suomi 1945-1994* (1996) jakanut Suomen historian "moraalitalouden", "suunnittelutalouden" ja "kilpailutalouden" kausiin. Alasuutarin mukaan sodan jälkeen vallinnut moraalitalous muuttui "suunnittelutaloudeksi" 1960-luvun alussa. Kilpailutalouden syntyminen ajoittuu 1980-luvun lopulle. Tarkastelemani 1960-luvun tavoitekerromukset on nähtävissä moraalitaloutta vastaan suunnatuiksi ja suunnitelmatalouden puolesta argumentoiviksi teksteiksi. Vuodesta 1973 lähtien elettiin jo puolueissakin täyttä "suunnittelutalouden" kautta. Poliitiikan päämääränä molemmissa puolueissa koettiin olevan ohjelmien toteuttaminen. Runsaaseen ohjelmakirjastoon vedottiin useasti, kun ensimmäisen ajanjakson aikana – varsinkin kokoomuksessa – kritisoitiin pitkäjänteisyyden ja suunnitelmallisuuden puutetta.

Toinen näkökulma on ensimmäistä yleisempi. Sen on esittänyt Martti Siisiäinen kirjassa *Suomalainen protesti* (1990). Siisiäisen mukaan kollektiivisen toiminnan kehitys ei ole taasisesti etenevää, vaan sille on ominaista nousut ja laskut, joiden aikana protesti leviää laajemmalle yhteiskuntaan, vakiintuu tai tukahdutetaan. (Siisiäinen 1990, 13-18). Vuodet 1965-1972 olivat käsitellyssä aineistossa ennen kaikkea protestin leviämisen aikakautta ja vuodet 1973-1978 protestin vakiintumisen kautta. Aineistossani vuoden 1978 jälkeen seurasi taas uusi protestin kausi, joka ei enää tullut vakiintuneen puoluejärjestelmän sisältä.

Vuoden 1978 jälkeen puolueiden kertomukset muuttuivat. Lama, työttömyys ja puolueiden jäsenmäärien kasvun pysähtyminen laukaisivat jonkinlaiset "taantumiskertomuksen" mallit. Kehitys ei ollutkaan lineaarista edistymistä, vaan sitä uhkasi talouspula ja varsinkin sosialidemokraatteja "oikeistolais-tumiskehitys", jonka selvin ikoni oli Margaret Thatcher. Kokoomuslainen taantumiskertomus liittyi jäsenmäärän kasvun pysähtymiseen, järjestötoiminnan näivettymiseen ja aatteen katoamiseen. Tuona aikana puolueisiin sitoutumaton nuorisoliikehdintä ja varsinkin ekologiset kysymykset alkoivat nostaa päätään. Ekokatastrofikertomus kyseenalaisti ja politisoi puolueiden saavutuskertomusten välttämättömyyseen eli uskon tieteen, teknologian ja talouden omalakisena ja pelkkää hyvää aikaansaavaan kasvuun.

Vuoden 1978 jälkeen perustaja-seuraaja kertomuksistakin tuli puolueiden jäsenlehdissä yhä harvinaisempia. Kokoomuksessa puhuttiin vielä 1980-luvun alussa "Rihtniemen-Holkerin-Suomisen -linjasta", mutta sosialidemokraatit eivät puhuneet koskaan "Paasion-Sorsan-Paasion -linjasta". Kun Pertti Paasio valittiin Kalevi Sorsan jälkeen puolueen puheenjohtajaksi vuonna 1987, korostettiin enemmän katkosta kuin jatkuvuutta. Tämän jälkeen politiikka on henkilöitynyt ja nykyään puolueiden johtajat saavat kasvonsa yhä enemmän tiedotusvälineiden varassa toimivan imagosuunnittelun avulla.

LÄHTEET TUTKIMUSLÄHTEET

Lehdet

Nykypäivä 1965-1987
 Sosialistinen aikakauslehti 1965-1987
 Sosialidemokraatit 1976-1987

Kirjallisuus ja muut painetut lähteet

Kautsky, Karl (1974): *Erfurtin ohjelma*. Punainen kirjasto, Tammi, Helsinki.
 Korjus, Jaakko (1973): *Porvarin kirja*. Kustannuskilja, Helsinki.
 Korjus, Jaakko (1975): *Juha Rihtniemi, legenda jo elässään*. WSOY, Porvoo.
 Korjus, Jaakko (1972): *Näin jatkuu Rihtniemen linja*. Toinen painos. Uusi Suomi Oy, Helsinki.
 Paasio, Rafael (1980): *Kun aika on kypsä*. Toim. Heikki Kymäläinen. Tammi, Helsinki.
 Popper, Karl. R (1974): *Avoin yhteiskunta ja sen viholliset*. Otava, Helsinki.
 SNK (1975): *Lähtökohtia keskustelulle työväenliikkeen poliittisesta strategiasta*. Sosialidemokraattisen Nuorison Keskusliitto (SNK) r.y. Helsinki.
 Sundman, Folke (1977): *Sosialidemokratian aatteellisista kehitystendensseistä*. *Sosialistinen Poliitikka* 5/77.
 Vikatmaa, Juha (1974): *Porvarillisen ideologian suunta*. Otaniemi.

Julkaisemattomat lähteet

Luettelo Kansallisen Kokoomuksen ohjelmista 1918-1994. Porvarillisen työn arkisto.
 Luettelo Suomen Sosialidemokraattisen puolueen ohjelmista 1969-1987. Työväen Arkisto.
 Pälkäneen liike (1969): Sosialidemokraattisen Puolueen vasemiston neuvottelupäivillä Pälkäneellä hyväksytty julkilausuma (julkaisematon). Työväen Arkisto, Helsinki.
 Pälkäneen liike (1970): Sos.dem.puolueen vasemmisto, "punaiset sosialidemokraatit" Karjaalla 11.-12.4.1970 (julkaisematon). Työväen Arkisto, Helsinki.

MUUT LÄHTEET

Alasutari, Pertti (1994): *Laadullinen tutkimus*. Vastapaino, Tampere.
 Alasutari, Pertti (1996): *Toinen tasavalta. Suomi 1945-1994*. Vastapaino. Tampere.
 Alker, Hayward R. (1996): *Rediscoveries and Reformulations - Humanistic Methodologies for International Studies*. Cambridge University press, Cambridge.
 Alker, Hayward R. ja Sylvan David (1994): *Kuinka diskurssianalyysi voi edesauttaa politiikkatieteen kehittymistä?* Suom. Heikki Patomäki. *Kosmopolis* 24:3, s. 5-26.

von Beyme, Klaus (1985): *Political Parties in Western Democracies*. Gower, Adershot, England.
 Bhaskar, Roy (1989): *Reclaiming reality. A Critical Introduction to Contemporary Philosophy*. Verso, London.
 Borg, Olavi (1965): *Suomen puolueideologiat, periaateohjelmien sisältöanalyttinen vertailu sekä katsaus niiden historialliseen taustaan ja syntyprosessiin*. Toinen painos. WSOY, Porvoo, Helsinki.
 Borg, Sami (1989): *Jäsenistöt Suomen puolueissa*. Valtio-opin pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto, julkaisematon.
 Burke, Kenneth (1945): *A Grammar of Motives*. Prentice Hall, New York.
 Burke, Kenneth (1969): *A Rhetoric of Motives*. University of California Press, Berkeley.
 Ehrnrooth, Jari (1992): *Sanan vallassa, vihan voimalla. Sosialistiset vallankumousopit ja niiden vaikutus Suomen työväenliikkeessä 1905-1914*. SHS, Helsinki.
 Foucault, Michel (1972): *The Archeology of Knowledge*. Tavistock, London.
 Harle, Vilho (1991): *Hyvä, paha, ystävä, vihollinen. Rauhan- ja konfliktin tukkimuslaitos, Tampere*.
 Harvey, David (1989): *The Condition of Postmodernity. An Enquiry into the Origins of Cultural Change*. Basil Blackwell, Oxford.
 Hyvärinen, Matti (1994): *Viimeiset taistot*. Vastapaino, Tampere.
 Kusch, Martin (1993): *Tiedon kentät ja kerrostumat - Michel Foucault'n tieteen tutkimuksen lähtökohdat*. Suom. Heini Hakasalo. Kustannus Pohjoinen, Oulu.
 Kuusisto, Riikka (1996): *Sodan retoriikasta. Persianlahden ja Bosnian konfliktit läntisten suurvaltojen lausunnoissa*. Kirjassa Kari Palonen ja Hilikka Summa (toim.): *Pelkkää retoriikkaa*. Vastapaino Tampere.
 Neumann, Iver B. (1995): *Kollektiivin identiteetin muodostus ja toiseus kansainvälisten suhteiden riassa*. *Kosmopolis* 25:4, s. 5-22.
 Nurmi, Hannu (1992): *Niccolò Machiavelli*. Kirjassa Jukka Kanerva (toim.): *Platonista Bakuniniin. Politeetiikan teorian klassikoita*. Yliopistopaino, Helsinki.
 Palonen, Kari (1993a): *Introduction: from policy and polity to politicking and politization*. Teoksessa Kari Palonen ja Tuija Parvikko (toim.): *Reading the Political. Exploring the Margins of Politics*. The Finnish Political Science Association, Helsinki 1993.
 Palonen, Kari (1993b): *Politiikointi, politisointi, politiikka*. Opetusmoniste n:o 1, Jyväskylän yliopisto, Valtio-opin laitos, Jyväskylä.
 Palonen, Kari - Summa, Hilikka (1996): *Johdanto: Retorinen käänne*. Kirjassa Kari Palonen ja Hilikka Summa (toim.): *Pelkkää retoriikkaa*. Vastapaino, Tampere.
 Patomäki, Heikki (1991): *Runous, oikeus ja öljy Persianlahden sodassa. Analyysi metaforista ja metonyymeista "käytännön politiikassa"*. *Rauhantutkimus* 3/91, s. 52-80.
 Siisiäinen, Martti (1990): *Suomalainen protesti ja yhdistykset. Tutkimuksia yhdistyslaitoksen kehityksen*

- ja protestijaksojen suhteesta suurlakos ta 1990-luvulle.* Tutkijaliitto, Helsinki.
- Summa, Hilka (1989): *Hyvinvointipolitiikka ja suunnitteluretoriikka: Tapaus asuntopolitiikka,* Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskus, Otaniemi.
- Summa, Hilka (1996): Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan: Burke, Perelman ja Toulmin. Kirjassa Kari Palonen ja Hilka Summa (toim.): *Pelkkää retoriikkaa.* Vastapaino, Tampere.
- Sundberg, Jan (1996): *Partier och partiesystem i Finland.* Schildts, Saarijärvi.
- Suvanto, Pekka (1994): *Konservatismi Ranskan vallankumouksesta 1990-luvulle.* SHS, Helsinki.
- Tamminen, Tapio (1994): *Edistyksen myytti, kertomus modernin yhteiskunnan kulttuurisesta paradigmasta.* Suomen antropologinen seura, Tampere.
- von Wright, Georg Henrik (1989): Edistyksen myytti (puheenvuoro keskusteluun modernista) *Tiede & Edistys* 1/89.